

UK PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY A FILOSOFIE

Bakalářská práce:
Skepse Immanuela Kanta

Autor:
Tereza Pokorná

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslava Blažková, CSc.

Rok
2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně, pouze za pomoci zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze dne

.....

Tereza Pokorná

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce paní PhDr. Miloslavě Blažkové za její pozitivní přístup, ochotu, trpělivost a profesionální rady při tvorbě bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	5
I. IMMANUEL KANT A FILOSOFICKÁ SKEPSE	6
1.1 Kritická metoda.....	6
1.2 Hlavní myšlenky empirismu a racionalismu.....	7
1.2.1 Empirismus	8
1.2.2 Racionalismus	9
1.3 Překonání empirismu a racionalismu Kantem	10
II TRANSCENDENTÁLNÍ FILOSOFIE	12
2.1 Rozdíl mezi čistým a empirickým poznáním.....	12
2.1.1 A priori - a posteriori	13
2.2 Rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy	14
2.2.1 Analytické soudy	16
2.2.2 Syntetické soudy	16
2.3 Jak jsou možné syntetické soudy a priori?.....	16
III. TRANSCENDENTÁLNÍ DIFERENCE	19
3.1 Transcendentální diference	19
3.2 Čisté rozvažování.....	20
3.3 Rozdělení předmětů na phaenomena a noumena.....	22
3.3.1 Objektivně platné pojmy, kategorie a jejich zásady	23
3.4 Ontologie či pouhá analytika čistého rozvažování?.....	26
3.5 Transcendentální význam u čistých kategorií.....	27
3.6 Konečné shrnutí phaenomen a noumen	29
3.6.1 Hraniční pojem „Věc o sobě“	30
IV. KANTOVA DIALEKTIKA	31
4.1 Systém transcendentálních idejí.....	31
4.2 Dialektické úsudky čistého rozumu	32
4.2.1 Paralogismus čistého rozumu	33
4.2.2 Antinomie čistého rozumu	34
4.2.3. Ideál čistého rozumu	35
V. TRANSCENDENTÁLNÍ IDEALISMUS	36
ZÁVĚR	37
Prameny a literatura	38
Anotace	39

ÚVOD

Důležitost německé klasické filosofie spočívá v první řadě v rozvinutí a rozpracování dialektického způsobu myšlení. Každá hlouběji rozpracovaná teorie v sobě odráží dobu, ve které vznikla a nejinak tomu bylo v šedesátých letech osmnáctého století u Immanuela Kanta, když se zamýšlel nad základními ideologickými problémy filosofie, jejích metod a v neposlední řadě také problémem poznání.

Teorie poznání, ač souvisí s různými filosofickými systémy, často vystupuje jako dílčí samostatná disciplína a zároveň ji spoluutváří představa filosofa o člověku samotném. Nejvýznamnější Kantův gnozeologický spis *Kritika čistého rozumu* z roku 1781 je mezníkem v přechodu od tzv. předkritického ke kritickému období. Immanuel Kant usiloval o vytvoření jednotného systému, postupoval systematicky, a proto je gnozeologický obrat v jeho hlavním díle nejvíce zřejmý.

Sekundární literatura práce je tvořena prameny, které se věnují výkladu Kantovy filosofie a etiky, dále pak díly, která interpretují samotnou Kritiku čistého rozumu, popř. její vybranou část.

Cílem čistého poznávacího rozumu bylo vymezení čisté poznávací schopnosti člověka. Kantova specifická koncepce teorie poznání se zakládá zvláště na subjektu a předpokladu schopností lidského rozumu a stejně tak i jeho hranicích.

Práce si klade za cíl zkoumání a přiblížení Kantovy teorie poznání a dále pojmy jako např. rozvažování, rozum, vnímání. Je obecně známo, že Kantova filosofie otevřela dalšímu filosofickému vývoji nepřehledné množství námětů, a tak není pochyb o tom, proč je Immanuel Kant řazen k největším filosofům a myslitelům 18. století.

I. IMMANUEL KANT A FILOSOFICKÁ SKEPSE

Mnozí autoři, vykládající Kantovu kritickou filosofii, se shodují, že jeho texty, zvláště pak *Kritiky*, nejsou napsány jednoduchým či jednoduše srozumitelným způsobem. To není dáno tím, že by Immanuelu Kantovi snad chybělo stylistické nadání. „Občas nadměru spletitou výstavbu kantovské periody lze na většině míst ospravedlnit vnitřní komplikovaností věcných souvislostí, které představuje. Tvořit co nejjednodušší věty nemůže být stylistickým ideálem filosofického textu. Spíše bude třeba požadovat, aby větná stavba byla právě tak komplikovaná, jak je to nutné k přiměřenému vyjádření vzájemné souvislosti myšlenek.“¹

Kdo čte Kantovy spisy, může se naučit filosofovat, což lze označit za důležitý aspekt jeho filosofie. Immanuel Kant byl odborníkem na filosofii svých předchůdců, je možné o něm mluvit jako o filosofovi z povolání. Tento fakt by z něj však nečinil významného filosofického autora, který zaujímal eminentní místo v dějinách filosofie. Lze o něm mluvit i jako o filosofovi jako takovém. Hledal odpovědi na vlastní filosofické otázky. Hluboký zájem o přírodní vědy v něm probudil, za jeho studia na königsberské univerzitě, profesor logiky a metafyziky Martin Knutzen. Ten se ve svých přednáškách zabýval v podstatě celým rozsahem nejen filosofie, ale i přírodních věd a matematiky. Knutzen upozornil Kanta především na Newtonovo dílo, což probudilo Kantův hluboký zájem o přírodní vědy.²

1.1 Kritická metoda

Jeho filosofie byla označována termínem „kritická“. „Kritika zde neznamena pozitivně nebo negativně míněný soud o něčem, co rozum již vytvořil, ale hraniční určení (od řeckého KRINÓ = odděluji, rozlišuji, rozdělují).“³ Jedná se tedy o filosofii, jež zdůraznila možný dosah lidského rozumu vzhledem k hraničním poznání skutečnosti, a to nezávisle na informacích, které je možno získat pouze

¹Patzig, G., [7], str. 11

²Srovnej: Sirovič, F., [10], str. 7

³Patzig, G., [7], str. 13

pomocí smyslového vjemu. Cílem takovéto kritiky je vymezení hranic mezi oblastí předmětnosti, ve které lze rozumem dosáhnout objektivních náhledů, bez toho aniž by se jedinec odvolával na zkušenost, a oblastí, ve které jsou mu takovéto objektivní náhledy odepřeny.⁴

Je přirozeně kritická i v tom významu, že polemizuje s dosavadní filosofickou tradicí a metafyzikou. Kant velmi dobře znal racionalisty jako Descarta a Spinozu a empiriky Locka, Huma a Berkeleyho. Velmi zjednodušeně lze tedy říci, že filosofická tradice, z níž Kant vycházel a proti které se ohradil, byla filosofie racionalistická i empirická.⁵

1.2 Hlavní myšlenky empirismu a racionalismu

Obecně se dá říci, že empirikové zastávali názor, že znalosti o reálném světě pramení ze zkušenosti našich smyslů, tudíž že v našem vědomí není zhora nic, dokud nezískáme první smyslovou zkušenost. Oproti tomu racionalisté se domnívali, že pilířem lidského poznání je schopnost rozumět. Touto schopností lidé disponují od narození. Pokud je tedy myšlení ponecháno samo o sobě, je schopné díky logickým dedukcím vypracovat takový systém myšlení, jenž souhlasí s reálným světem, ve kterém žijeme. Jedná se o myšlenkový systém „obsahující v systematickém uspořádání po vzoru matematické konstrukce principy všeho, co jest.“⁶

Kant připouštěl, že oba směry měly částečně pravdu, zároveň ale tvrdil, že empirici zašli příliš daleko, když kladli takovou váhu na smyslovou zkušenost, a racionalisté zase příliš jednostranně vyzdvihovali roli rozumu. Anzenbacher vystihl protichůdné role empiriků a racionalistů: „Empirismus zabsolutňuje aspekt smyslovosti, racionalismus zabsolutňuje aspekt racionality.“⁷

Novověká filosofie je charakteristická *obratem k subjektu*. Takový obrat byl možný hned dvojím způsobem: obrat k subjektu, jenž představoval *smyslovou*

⁴ Srovnej: Patzig, G., [7], str. 13

⁵ Srovnej: Petříček, M., [8], str. 13

⁶ Petříček, M., [8], str. 14

⁷ Anzenbacher, A., [3], str.135

bytosť (empirismus) nebo obrat k subjektu, který ztělesňoval *rozumovou* bytosť (racionalismus).⁸

1.2.1 Empirismus

Empirismus klade důraz na smyslové poznání. Bezprostřední vnímání skutečného světa skrze smysly označuje za jediné správné. Snaží se obrátit rozum na smyslovost a jak už bylo řečeno, realizuje obrat k subjektu jako obrat ke zkušenosti nabyté smysly. Empirismus, podobně jako racionalismus, byl okouzlen rozvojem moderních přírodních věd. „Jeho nadšení se týká především jejich experimentální, empirické a syntetické povahy, zatímco racionalismus obdivuje především jejich povahu logicko-matematickou.“⁹

Immanuel Kant navázal svým myšlením na učení Davida Huma, britského empirika, na jehož základních myšlenkách lze ukázat, co je příznačné pro empiristickou tradici. Hume se chtěl vyrovnat se změtí pojmů a myšlenkových konstrukcí jeho předchůdců. Přišel tedy s myšlenkou dvou světů. První svět se zakládá na zkušenosti, zatímco svět druhý pracuje s čistou matematikou. Pro naše účely se zaměříme pouze na svět první-svět zkušenosti. Jeho cílem byla odpověď na otázku, jak vznikají obsahy našeho vědomí. Podle Huma jsou veškeré obsahy našeho vědomí v podstatě smyslové vjemy, percepce. On sám je přesvědčen, že člověk vlastní dva různé typy takovýchto vjemů. Mluvíme o *dojmech (impresích)* a *idejích (představách)*.¹⁰

Dojmy představují smyslové vnímání reality. Pod tímto pojmem se podle Huma skrývají všechny naše pocity, vášně a emoce, právě tak, jak se poprvé objeví v naší duši.¹¹ *Ideje* zas ztělesňují vzpomínky na *dojmy* a lze je rozlišit na *představy* jednoduché (pouhé reflexe *dojmů*) či složené (asociací spojené jednoduché *představy*).

Pokud *ideje* skládáme tak, aniž by odpovídaly způsobu složeném ve skutečnosti, jedná se o *falešné ideje* a představy o vnější realitě jako například pegas - okřídlený kůň. Vědomí si vzalo koně z jednoho dojmu a křídla z druhého. Každá jednotlivá část byla někdy někým vnímána, takže *ideje* našeho vědomí se

⁸ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str.136

⁹ Anzenbacher, A., [3], str. 136

¹⁰ Srovnej: Hume, D., [6], str. 7

¹¹ Srovnej: Tamt.

jevily jako pravé dojmy. Vědomí samo o sobě nevymyslí nic, pouze skládá a kombinuje pravé dojmy, nicméně může vytvářet *ideje falešné*. Z toho pro Huma vyplývají dva důsledky: Věci (*substance*) jsou pouhé série percepcí ve smyslovém vědomí. *Já* je pouze svazek (smyslových) percepcí.¹²

Hume tedy prozkoumává každou představu, aby se ujistil, že není složena způsobem, který ve skutečném světě neexistuje. Táže se, z jakých jednoduchých *idejí* je složený *dojem* sestaven. Tím se Hume dopracuje ke kritické metodě analýzy lidských představ. Lze tedy říci, že zcela odmítá veškeré představy, které nejsou podepřeny smyslovým dojmem.

1.2.2 Racionalismus

Racionalismus uskutečňuje *obrat k subjektu* jako obrat k rozumu. Zlehčuje úlohu smyslovosti a deklaruje, že spolehlivým a jediným jistým zdrojem poznání světa nám může být pouze rozum.

René Descartes se zabýval otázkou jistoty našeho poznání. Nechtěl se spokojit s naprostým filosofickým skepticismem, který tvrdil, že člověk v podstatě neví vůbec nic. Nicméně došel k poznatku, že z principu se o všem pochybovat dá.¹³ Jediné, čím si tedy můžeme být jisti, jsou pochyby samé. Tím se dostal ke svému slavnému výroku: *Cogito, ergo sum*. Chápe, že je myslící bytostí a toto myslící já je mnohem reálnější než fyzický svět, který vnímáme smysly. Samozřejmě odporovalo by si samo sobě, kdyby myslící bytost neexistovala ve stejném okamžiku, kdy myslí. Descartovo poznání „myslím, tedy jsem“ (*cogito ergo sum*) je úplně první a nejjistější poznání, se kterým se jedinec setkává. Sám Descartes říká: „i když jsem chtěl myslit, že vše je klamné, je nezbytně nutno, abych já, který tak myslím, existoval.“¹⁴

Descartes naznačil, že pochybování jako základ filosofování nás přivádí k posledním, nepochybným podmínkám našeho poznání v subjektu. Těmito nezpochybnitelnými podmínkami má na mysli *vrozené ideje* nebo *principy* rozumu. Oproti tomu získané ideje, nabité smyslovou zkušeností, jsou

¹² Srovnej: Hume, D., [6], str. 16

¹³ Srovnej: Descartes, R., [4], str. 26

¹⁴ T Descartes, R., [4], str. 26

zpochybnitelné.¹⁵ Nicméně Descartes zcela nepopírá roli smyslů jako takových, pouze klade důraz na rozum, který musí nabité smysly přetvářet. Nesmíme si totiž myslet, že věc, jež se nám ve smyslech ukáže, tedy věc získaná mimo nás, se skutečně rovná oněm věcem.

Toto poznání prvních *principů* nemá co do činění se smyslovostí, nicméně se uskutečňuje zcela rozumově, racionálně. Filosofie vychází z prvních *vrozených idejí a principů* a od nich následně, racionálně, odvozuje všechno ostatní.

1.3 Překonání empirismu a racionalismu Kantem

Immanuel Kant ve své transcendentální reflexi (3.1) poukázal na to, že oba směry, jak už empirický tak racionalistický, jsou částečně opodstatněné, avšak stanovil určité meze jejich výrokům. Smyslové i racionální poznání se navzájem podmiňují a společně tvoří lidské poznání. Je pro nás přirozené, že nazírání, tj. způsob, jakým na nás věci působí, vnímáme jako počín smyslový, zatímco schopnost myslet jako schopnost rozvažování.¹⁶ Nelze ani jednu tuto vlastnost „jak by řekl Anzenbacher, zabsolutňovat. „Bez smyslovosti by nám nebyl dán žádný předmět, bez rozvažovací schopnosti bychom žádný předmět nemohli myslet. Myšlenky bez obsahu jsou prázdné, nazírání (názory) bez pojmů jsou slepá.“¹⁷ To je důvod, proč je stejně tak podstatné dělat pojmy smyslovými, přiřadit jim tedy předmět v nazírání, jako dělat veškerá nazírání rozvahovými, čili podřídít je určitým pojmům. „Rozvažovací schopnost nemůže nic nazírat a smysly nemohou nic myslet. Jen jejich spojením může vzniknout poznání.“¹⁸

Kantova destrukce veškeré dosavadní tradiční metafyziky a zavedení nové teorie poznání v rámci „metafyziky zkušenosti“ nastolily základní problém v teoretické filosofii: Jak jsou možné syntetické soudy a priori? Patzig na toto konto pokládá velice výstižnou otázku: „Můžeme prostřednictvím pouhého

¹⁵ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str. 137

¹⁶ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str. 138

¹⁷ Kant, I., [2], str. 33

¹⁸ Anzenbacher, A., [3], str. 138

přemýšlení, aniž bychom se museli dovolávat zkušenosti (tj. posledku vjemu),
něco vědět o elementech a strukturách skutečnosti?“¹⁹

¹⁹ Patzig, G., [7], str. 13

II TRANSCENDENTÁLNÍ FILOSOFIE

2.1 Rozdíl mezi čistým a empirickým poznáním

Immanuel Kant vytyčil úlohu metafyziky tím, že na předmětech zkušenosti zjišťoval podíl, který vede určité uzpůsobení našeho poznávání ke zjištění zkušenostní skutečnosti.²⁰ Začátek veškerého našeho poznání se nachází ve zkušenosti, neboť „čím by jinak měla být probouzena k činnosti poznávací mohutnost, kdyby se tak nedělo díky předmětům, které podněcují naše smysly a samy částečně vyvolávají představy, částečně uvádějí do pohybu činnost našeho rozvažování, aby tyto představy srovnávalo, spojovalo nebo rozdělovalo, a tak zpracovávalo hrubou látku smyslových dojmů v poznání předmětů, které nazýváme zkušeností?“²¹ Složení naší způsobilosti poznání nám není předem dáno. To je hlavní důvod, proč musíme neustále vycházet ze zkušenosti.

Za základní ideu transcendentální filosofie tedy lze bezesporu označit zkušenost, jež zpracovává smyslové počítky a tím utváří naše rozvažování. Co do svého rozsahu, se jeví jako nevyčerpatelný produkt, jímž se poprvé seznamujeme se světem. Nicméně jedinec se nemůže omezit a spolehnout pouze na zkušenost a oblast kolem ní. „Zkušenost nám sice říká, co zde je, nikoli však, že to nutně musí být tak, a nikoli jinak.“²² Zkušenost nás opravňuje tvrdit, že něco je tak či onak a ono něco se během pozorovaných případů chovalo tak či tak. Dalo by se mluvit o jakémsi zákoně o příčinnosti, podle kterého lidský rozum chápe vše, co se kolem nás děje, jako vztah mezi příčinou a účinkem.

Zde se ale dostáváme do rozporu s rozumem. Ten není zcela uspokojován poznatky, které jsou postavené na zkušenosti. Zkušenost nám neposkytuje dostatečnou obecnost. Všeobecné poznatky, které mají zároveň rys vnitřní nutnosti, musí být samy pro sebe zřejmé a jisté, a to zcela nezávisle na zkušenosti; proto je nazýváme poznatky a priori. Jedná se o poznatky nezávislé nejen na zkušenosti samé, ale také na všech smyslových dojmech.²³

²⁰ Srovnej: Patzig, G., [7], str. 21

²¹ Kant, I., [2], str. 33

²² Tamt., str. 33

²³ Srovnej: Kant, I., [2], str. 34

Opakem a priori poznatků, jež jsou základem čistého poznání, jsou poznatky vypůjčené výhradně ze zkušenosti, takovéto věci poznáváme a posteriori, takzvaně ve zkušenosti. V tomto případě mluvíme o empirickém poznání.

2.1.1 A priori - a posteriori

Kantova metafyzika chce na předmětech zkušenosti zjistit podíl, kterým přispívá k naší schopnosti poznávat. Struktury celého našeho poznávání nám nejsou předem dány, což znamená, že nám nejsou poskytnuty vnitřním vjemem, ale pouze reflexí struktur ve vlastnostech předmětů zkušenosti. Proto je nezbytné vycházet ze zkušenosti.

Jedinec musí mít na zřeteli, že jednotlivé zjištěné principy musí být možné shledat u všech předmětů bez výjimky, jinak se struktur nelze dobat. Nicméně zkušenost nás pouze opravňuje k předpokladu, že se něco chová tak či onak, nemůžeme ale tvrdit, že je tomu tak ve všech možných případech. Tam, kde lze zcela právem říci, že něco platí obecně, naše poznání nepochází ze zkušenosti.

Samozřejmě existují poznatky, které jsou obecné a pravdivé, avšak ty nám neumožní poznat pravou skutečnost. Rys obecnosti a nutnosti nepostačuje k tomu, aby z celého komplexu našeho poznání vyčlenil poznatky, které za svou platnost vděčí specifické vlastnosti naší poznávací možnosti.²⁴ Že černá vrána nemůže být bílá je sice obecně platná a zcela jistě pravdivá věta, nicméně neposkytuje nám vhled do složení skutečnosti, protože obsahuje pouze pojmy, kterými poznání skutečnosti vystihujeme. „Pravdivost takových vět závisí na pravidlech logiky, které určují způsob, jakým užíváme jazykových výrazů při popisování skutečnosti.“²⁵ Patzig rozlišuje tři druhy poznatků u Kanta:

- skupinu náhledů, které se zakládají na zkušenosti
- skupinu poznatků zrcadlících náležitě užití pravidel logiky
- skupinu poznatků spojených s formálními předpoklady celé zkušenosti

²⁴ Srovnej: Patzig, G., [7], str. 21

²⁵ Patzig, G., [7], str. 22

Tím se dostáváme ke Kantovo pojmovému aparátu *a priori* – *a posteriori*.

Utváření vlastního poznání, předpokládající jednotu formy a obsahu, lze pouze v důsledku užití apriorních forem. Ty lze získat za podmínky zkušenosti vzájemného působení subjektu a objektu, který je poznáván.²⁶

K poznání *a priori* se tedy jedinec dostane rozumem. „Rozumem zde však myslím celou vyšší poznávací mohutnost, a stavím tedy racionalitu proti empirii.“²⁷ Poznání *a priori* je poznání z konceptu, který může jedinec, jako myslící bytost, sám od sebe odvodit předem, zcela bez zkušenosti, jen zásluhou svého racionálního myšlení. „Zcela čistým se však nazývá zejména poznání, do něhož se nepřimíchala vůbec žádná zkušenost nebo počitek, a které je tudíž možné zcela *a priori*.“²⁸ Co tedy znamená ono tzv. *čisté* poznání? Jedná se o poznání čerpající své pojmy pouze z myšlení a rozumu bez příměsi zkušenosti. Poznání z pojmů je poznáním pomocí usuzování, tzv. soudů. Poznávat tedy znamená soudit o něčem.

Větu obecnou a nutnou lze označit termínem *soud a priori*. Nicméně neznamena to, že rys obecnosti a nutnosti je charakterem provedení soudu tak, aby se soud jevil jako pravdivý každému nebo abychom měli potřebu takto soudit. Podle Kanta existují i tzv. *nepravdivé soudy a priory*, jako např. soudy tradiční metafyziky.²⁹

2.2 Rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy

Značná část aktivity našeho rozumu spočívá v rozboru pojmů, které o předmětech díky zkušenosti máme. Tato činnost nám skýtá poznatky, které jsou dále hodnoceny, přestože zpracovávají či objasňují pojmy, které už v našem rozumu byly. Tyto poznatky jsou brány jako nové náhledy, byť nemusí naše pojmy nijak rozšiřovat, nýbrž jen rozebírat.³⁰

Rozborem pojmů se tedy jedinec dobere skutečného apriorního poznání. Rozum však může k daným pojmům přidat pojmy zcela cizí, také *a priori*, bez

²⁶ Srovnej: Autorský kol., [12], str. 462

²⁷ Kant, I., [1], str. 494

²⁸ Tamt., str. 47

²⁹ Srovnej: Kant, I., [2], str.15

³⁰ Srovnej: Kant, I., [1], str. 38

toho aniž by věděl, jak jich nabyl. Kant proto pojednává o rozdílu mezi dvěma druhy poznání.³¹

Kant zavedl rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy, aby mezi obecnými a nutnými soudy vyzdvihl ty, které nás neinformují o pojmových systémech, ale umožňují nám objektivně poznat skutečnost.

Co se týče zásady kauzality, tak již víme, že poznávat znamená soudit. Pokud mám na mysli pojem „příčiny“ a pojem „účinku“, vysvětluji si, co je jimi míněno – vysvětluji tedy obsah těchto pojmů.³² Kant mluví o tzv. *analýze* vysvětlující obsah pojmu. Takovéto vysvětlení nazýváme analytickým soudem.

Pokud se apriorní formy sloučí se substancí poznání, pak se v momentě poznání objeví souvislost, tzv. *syntéza*. Kant klade důraz na prvotnost syntézy před analýzou, pokud mluvíme o původu poznání. Syntéza totiž dává dohromady prvky v určité poznatky a těm přisuzuje jistý obsah. V tomto případě tedy platí teze, že rozvažování není schopné rozdělit něco, co dříve nespojilo, neboť pouze rozvažováním to mohl jedinec chápat jako spojené.³³ Nabytí nového poznání skutečnosti je podle Kanta syntetickým soudem.

Soudem se myslí vztah nějakého subjektu a predikátu. Soud jako takový nemusí k danému obsahu nic přidat, pak mluvíme o soudu *analytickém* neboli *vysvětlovacím*. Pokud soud rozšiřuje poznání, jedná se naopak o soud *syntetický*, *rozšiřovací*.

V analytickém soudu nevypovídá predikát nic než to, co již bylo subjektu přisouzeno, třeba i skrytě. Naopak v syntetickém soudu se predikát nachází mimo koncept subjektu.³⁴ Podle této koncepce je věta: „Všechna tělesa jsou rozprostraněná“³⁵, soudem analytickým, neboť pojem tělesa nebyl rozšířen, pouze rozveden, protože rozprostraněnost byla v oné větě – pojmu, doopravdy myšlena již před výrokem soudu. Oproti tomu věta: „Všechna tělesa jsou těžká“³⁶, zahrnuje v predikátu to, co v obecném pojetí tělesa reálně myšleno není, tím pádem zvětšuje mé poznání, a proto se nazývá soudem syntetickým.

³¹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 39

³² Srovnej: Heidegger, M., [5], str. 48

³³ Srovnej: Autorský kol., [12], str. 463

³⁴ Srovnej: Kant, I., [1], str. 39

³⁵ Kant, I., [1], str. 39

³⁶ Tamt.,

2.2.1 Analytické soudy

Povahově se jedná o soudy apriorní, které spočívají čistě na principu sporu. Apriorní jsou i za toho předpokladu, že jsou pojmy, sloužící jim jako substance, empirické.³⁷ „Neboť protože predikát kladného analytického soudu je už předem myšlen v pojmu subjektu, nemůže v něm být bez rozporu popírán; právě tak je v subjektu nutně popírán jeho opak v analytickém, ale záporném soudu, a to rovněž v důsledku zásady sporu.“³⁸ Tento fakt je příčinou tvrzení, že veškeré analytické soudy jsou apriorními, přestože jsou jejich pojmy empirické.

Příkladem může posloužit věta: „Slunce je žluté“, neboť aby tento fakt jedinec věděl, nemá zapotřebí jinou zkušenost než pojem slunce. V tomto pojmu je již zahrnuto, že je těleso žluté. Jedinec neučinil nic jiného, než že rozebral pojem slunce, který sám o sobě obsahoval tvrzení o žluté barvě.

2.2.2 Syntetické soudy

Kant rozlišuje dvojí syntetické soudy – syntetické soudy *a posteriori*, které vycházejí z empirického původu a syntetické soudy *a priori* pocházející z čistého rozvažování a rozumu. Obojí mají společný ten aspekt, že nikdy nevzniknou pouze na bázi analýzy, tedy zásady sporu. Potřebují ještě jiný princip než princip analýzy, přestože jsou z každé elementární věty vydedukovány vždy podle zásady sporu, „neboť té nesmí odporovat nic, i když se rovnou z ní nedá odvodit všechno“.³⁹

2.3 Jak jsou možné syntetické soudy a priori?

Kant se tedy snažil o obecné rozdělení veškerých soudů do dvou kategorií. Nicméně toto rozlišení formuloval pouze vzhledem k soudům subjekt-predikátové formy. Patzig to vysvětluje tak, že se Kantovi jevil subjekt-

³⁷ Srovnej: Kant, I., [2], str. 33

³⁸ Kant, I., [2], str. 33

³⁹ Tamt., str. 34

predikátový soud jako model syntézy více pojmů do jediné jednoty.⁴⁰ V syntéze, která je tímto způsobem možná, viděl Kant základní funkci rozvažování v soudech. Měl tedy systematický zájem na tvrzení, že subjekt-predikátový soud je nejdůležitější.

V kapitole „O nejvyšší zásadě všech analytických soudů“ Kant říká, že analytickými soudy označujeme ty, jejichž skutečnost je možná rozeznat podle zásady sporu.⁴¹ Jedinec si může toto tvrzení vyložit tak, jakoby chtěl autor rozdělení na syntetické a analytické spory definovat pouze pro pravdivé soudy a tím pádem jakoby bylo nezbytně nutné nejprve určit, jestli se jedná o pravdivý či nepravdivý soud a pak až přejít k určení, zda-li se jedná o soud syntetický či analytický. Kantův úmysl je nutné chápat správně tak, že podle zásady sporu je nezbytné, aby jedinec rozhodl pouze to, zda je výrok pravdivý či nikoliv.

Za analytické soudy tedy označujeme ty soudy, jejichž pravdivost lze posoudit s pomocí zákonů logiky a pravidel významu toho kterého jazyka. Opakem jsou syntetické soudy, o kterých toto nemůžeme říci.

A priori soudy jsou všechny ty, které nezdůvodňujeme nebo neodmítáme s odvoláním na skutečnost. A posteriori jsou tedy takové soudy, u kterých musíme onu zkušenostní skutečnost zohlednit. Co z tohoto konceptu plyne? Právě to, že není možné, aby existovaly jakékoli analytické soudy a posteriori a dále to, že pokud jsou všechny analytické soudy a priori, pak všechny syntetické soudy vycházejí ze zkušenosti.

Patzig ve své kapitole „A priori – a posteriori; analytické – syntetické“ vhodně definoval čtyři možné kombinace:

- 1) Analytické – a priori
- 2) Analytické – a posteriori
- 3) Syntetické – a priori
- 4) Syntetické – a posteriori

Soudy 1) a 4) jsou soudy bezproblémové, neboť jsou všeobecně prováděny a uznávány. Na rozdíl od toho soudy 2) jsou definice, které jsou logicky

⁴⁰ Srovnej: Patzig, G., [7], str.25

⁴¹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 137

vyloučené.⁴² „Byla by v tom totiž nesrovnalost, chtít zakládat na zkušenosti soud analytický.“⁴³

Nabízí se otázka, zda jsou možné syntetické soudy a priori, kombinace 3). O pravdivosti takovýchto soudů by nemohlo být rozhodnuto pouze na základě významu pravidel toho kterého jazyka a zákonů logiky. Nicméně ani sama zkušenost nepostačí k jejich ospravedlnění či odmítnutí, neboť obecná platnost a nutnost jsou to, co vyžadují. Kant je ale přesvědčen, že syntetické soudy a priori existují a lze dokázat jejich pravdivost. Základní otázkou jeho *Kritiky čistého rozumu* lze podle Patziga definovat takto: „Jak jsou možné syntetické soudy a priori?“⁴⁴

Lepší definicí by ale byla otázka: „Jak je možné, že syntetický soud a priori má objektivní platnost pro předměty zkušenosti? A co je třeba splnit, abychom syntetické soudy a priori mohli považovat za poznatky?“ Kant považuje za dokázané, že syntetické soudy a priori mají objektivní platnost. Na čem tato platnost tedy spočívá?

Pokud by neexistovaly syntetické soudy a priori, pak by analytické soudy spadaly pod apriorní soudy a syntetické naopak pod empirické. Co bychom pak byli schopni povědět o skutečnosti světa? Leda to, co bychom se dozvěděli na základě zkušenosti.

⁴² Srovnej: Patzig, G., [7], str. 28

⁴³ Kant, I., [1], str. 39

⁴⁴ Patzig, G., [7], str. 28

III. TRANSCENDENTÁLNÍ DIFERENCE

3.1 Transcendentální diference

Poznání nezabývající se předměty, ale způsobem našeho poznávání oněch předmětů, pokud je toto poznávání apriorně možné, nazývá Kant transcendentálním.⁴⁵ Předmět transcendentální reflexe vychází z předmětů naší zkušenosti, z empirického. Ptá se po danosti podmínek empirických předmětů v našem způsobu poznávání.⁴⁶ V kapitole zmíněné výše je popsán Kantův záměr zjistit, do jaké míry má takovýto způsob poznání apriorní charakter, tedy takový, který nepochází ze zkušenosti.

Kant chce transcendentální reflexí poukázat na to, že subjekt, který poznává, má určité apriorní poznatky, takové co nepocházejí ze zkušenosti, ale umožňují zkušenost jako její podmínky.⁴⁷ Anzenbacher rozlišuje u Kanta látku a formy, ve smyslu filosofie Já.

Látku označuje za beztvarem a neforemnou surovinu počitkového materiálu. Tato látka je předpokladem vši zkušenosti. Oproti tomu formy představují apriorní poznatky, které vlastníme před zkušeností. Poznatky formují pestrost smyslového názoru jako apriorní formy.⁴⁸

Co je výsledkem těchto momentů? Empirický předmět. Zkušenost ustanovuje předmět tím způsobem, že apriorní formy zpracovávají počitkový materiál v předmět. Hlavním úkolem transcendentální filosofie, jak již jsem nastínila, je nalezení systému apriorních forem. Transcendentální filosofie, tzv. filosofie Já, překračuje zkušenostní oblast. Jde v neposlední řadě o Já představující transcendentální podmínku veškeré zkušenosti.

Kantova transcendentální reflexe předvádí jedinci skutečnost, která má důležitý význam pro celou filosofii – transcendentální diferenci. Transcendentální reflexe nám odkryla pojmy jako „Já“, „poznání“ nebo „subjekt“, což nás nabádá, odlišit tyto pojmy od všeho empirického nebo tkvícího ve zkušenosti.

⁴⁵ Srovnej: Kant, I., [1], str. 33

⁴⁶ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str. 125

⁴⁷ Srovnej: Tamt.

⁴⁸ Srovnej: Tamt.

Pokud jedinec učiní sám sebe předmětem vnitřní či vnější zkušenosti, pak takovéto zpředmětněné Já nelze považovat za transcendentální, ale má určitý předpoklad transcendentálního Já. Transcendentální reflexe nám připomíná, že každý předmět vycházející ze zkušenosti má neempirickou, tzv. transcendentální podmínku. Jedinec tedy musí důsledně rozlišovat mezi empirickým Já a transcendentálním Já, čímž se dostáváme k transcendentální diferencii.⁴⁹

Transcendentální diference nám určuje hlavní rozdíl mezi empirickým a transcendentálním. Anzenbacher říká: „Transcendentalita se vymyká každé empirické teorii. Nikdy se nemůže stát předmětem zkoumání speciálních věd. Transcendentalitu nelze pojímat jako něco empiricky daného, co je jí podmíněno.“⁵⁰

3.2 Čisté rozvažování

Kantova Druhá kniha „Analytika zásad“, konkrétně její třetí část „O důvodu rozlišení všech předmětů vůbec na phaenomena a noumena“⁵¹, vysvětluje a zdůrazňuje rozdíl mezi skutečným empirickým a neoprávněným transcendentálním užitím pojmu poznání.⁵²

Kant přirovnává půdu čistého poznání k ostrovu, který sama příroda uzavřela do neměnných hranic. „Je to země pravdy (půvabné jméno), obklopená rozlehlým a bouřlivým oceánem, vlastním sídlem zdání, kde mnohý mlhami zakalený útes, mnohá tající ledová kra předstírá novou zemi, a tím, že mořeplavce blouznícího o nových objevech neustále živí planými nadějemi, zaplétá ho do dobrodružství, kterých nemůže nikdy ani zanechat, ani je dovést do konce.“⁵³ Předtím, než se však pomyslný mořeplavec vydá hledat celý rozsah onoho čistého poznání, musí se kouknout zpět do míst, která již objevil a položit si dvě základní otázky: Je možné, a zároveň nutné, abych se spokojil se syntetickými soudy a

⁴⁹ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str. 126

⁵⁰ Anzenbacher, A., [3], str. 126

⁵¹ Kant, I., [1], str. 194

⁵² Srovnej: Rosenberg, J. F., [9], str. 248

⁵³ Kant, I., [1], str. 195

priori, které jsem již objevil? Jakým právem mohu tvrdit a obhajovat svůj nárok na zaručení těchto soudů a aplikovat je na nazírání skutečného světa?⁵⁴

Může se zdát, že jsem v průběhu transcendentální filosofie tyto otázky již dostatečně zodpověděla, nicméně k posílení Kantovo výkladu mi dovozte připomenout, že rozvažování čerpající zcela mimo zkušenost, to dělá právě a jen za účelem potřeby oné zkušenosti. „Možnost nějaké příčiny nelze nahlédnout bez příkladu ze zkušenosti, žádný pojem tedy není tím, co bychom mohli používat mimo možnou zkušenost. Jen v ní je třeba nahlížet jako možný a pouze v ní může být předpokládán.“⁵⁵ Jedinec není spokojen pouze s překládáním toho, co je pravdivé, nicméně podle Kanta bude spokojen teprve tehdy, až rozšíří své poznání a zjistí, co touží vědět.⁵⁶

Zde se tedy dostáváme k rozsáhlému poznání, které se vyznačuje tím, že se zakládá na zkušenostních základech, z čehož plyne, že je čistým plodem rozumu, a k tomu ještě syntetickým. „Jak je ale možné, aby lidský rozum vytvořil takové zcela apriorní poznání?“⁵⁷ Není předpokladem této schopnosti rozumu právě to, že apriorní základ poznání nespočívá ve zkušenosti?

Rozvažování, které vychází ze zkušenosti a nepřemýšlí o pramenech svého poznání, nemusí být zcela bez užitku, nicméně přece jenom nedokáže určit hranice vlastního používání a vědět, co patří do sféry jeho působnosti a co už nikoliv. Tím, že rozvažování není s to dělat rozdíly mezi otázkami spadajícími do jeho horizontu, tak si nemůže být jisto svými požadavky a vlastnictvím. Pokud stále překračuje hranice svého pole působnosti, čemuž se nelze vyhnout, zabředne do klamných omylů.⁵⁸ „Že tedy rozvažování může všechny své zásady a priori, ba i všechny své pojmy, používat empiricky, ale nikdy transcendentálně, je věta, která, pokud může být poznána s přesvědčením, otevírá výhled na závažné důsledky.“⁵⁹

Není pochyb o tom, že zkušenost představuje neempirický účinek fyzikálně empirického působení, mluvíme o afekci.⁶⁰ Poznání se bezprostředně vztahuje na předměty nazírání, vůči čemuž je myšlení jen prostředkem

⁵⁴ Srovnej: Tamt.

⁵⁵ Kant, I., [1], str. 195

⁵⁶ Srovnej: Tamt.

⁵⁷ Kant, I., [2], str. 48

⁵⁸ Srovnej: Kant, I., [1], str. 196

⁵⁹ Kant, I., [1], str. 196

⁶⁰ Srovnej: Anzenbacher, A., [3], str. 121

k dosažení cíle. Názor se uskutečňuje jen tehdy, „když je nám dán předmět; to je však opět možné – alespoň u nás lidí – jen tak, že předmět nějakým způsobem afikuje naši mysl.“⁶¹

Názor (nazírání) a s ním i zkušenost se zakládají na afekci – fyzikálně empirickém působení, které nevychází z Já. Beztvará a neforemná látka (surovina) počítkového materiálu předpokládá určité ne-Já jako zkušenost, a tím se Kant dostává k nevyhnutelnému rozlišení věcí na tzv. phaenomena a noumena.

3.3 Rozdělení předmětů na phaenomena a noumena

Phaenomena, fenomény, jsou předměty, které vycházejí ze zkušenosti, neboli z našeho ustavování předmětů. Fenomény (z řeckého *fainetai* = jevit se) vznikají sloučením apriorních forem a počítkového materiálu.

Na druhé straně od předmětů, které nazýváme fenomény, Kant odlišuje to, co umožňuje afekci a tím se stává předpokladem veškeré zkušenosti. Mluvíme o tzv. *věci o sobě* (*Ding an sich*), neboli noumenon (z řečtiny, znamenající tzv. rozumové jsoucnosti; v Kantovo výkladu znamenající to, co je myšleno rozumem samým). Věci o sobě jsme schopni pouze myslet, ale není nám dáno, poznat je. „Noumena jsou bytostmi a jsoucnými, která sama mají kauzalitu s ohledem na objekty svého rozvažování prostřednictvím rozvažování samého, tj. mají vůli, a pak i ostatní kategorie, tj. noumena jsou čistými inteligencemi. Protože jim ale odnímáme veškeré smyslové podmínky, nemůžeme je myslet určitě. Možnost něčeho takového není jasná.“⁶²

Transcendentální užití pojmu v určité zásadě se jeví tak, že onen pojem se vztahuje k věcem jako takovým a k věcem samým o sobě. Oproti tomu empirické užití pojmu v nějaké zásadě je takové, že se vztahuje jen k jevům, neboli k předmětům existující zkušenosti, z čehož plyne, že je možné pouze empirické použití.⁶³

⁶¹ Kant, I., [1], str. 53

⁶² Tamt., str. 194

⁶³ Srovnej: Tamt., str. 196

3.3.1 Objektivně platné pojmy, kategorie a jejich zásady

K tomu, aby měl pojem nějaký smysl, je zapotřebí, aby splňoval dvě základní kritéria. Zaprvé musí mít určitou logickou formu a zadruhé musí mít možnost vztahovat se k nějakému předmětu. Bez předmětu je pojem významově zcela prázdný, i za předpokladu, že by splňoval logickou funkci spočívající v tom, že z nahodilých dat utvoří pojem. „Předmět však nemůže být pojmu dán jinak než v názoru, a je-li možný čistý apriorní názor ještě před předmětem, může on sám získat svůj předmět, a tedy objektivní platnost, jen prostřednictvím empirického názoru, jehož je pouhou formou.“⁶⁴ Z tohoto Kantova tvrzení plyne, že veškeré pojmy a jejich zásady, jakkoli možné a priori, se vztahují k empirickým názorům založeným na zkušenosti. Bez těchto empirických názorů nemají objektivní platnost, ale jsou jen „hrou, ať už obrazotvornosti, nebo rozvažování, respektive hrou s jejich představami.“⁶⁵ To je důvod, proč je nutné učinit z abstraktního pojmu pojem smyslový, neboli odkrýt v soudu odpovídající objekt, neboť bez něj by pojem zůstal zcela bez významu.

Je tomu tak i se všemi kategoriemi a jejich zásadami, neboť jak praví Kant: „Ani jednu jedinou z nich nedokážeme reálně definovat, tj. učinit srozumitelnou možnost jejího objektu, aniž bychom se hned neodvolávali na podmínky smyslovosti, tedy na formu jevů, na niž se kategorie a zásady musí nakonec omezit jako na své jediné předměty.“⁶⁶ Pokud tuto podmínku smyslovosti, která charakterizuje pojmy jako pojmy možného empirického užití, odstraníme, pak kategorie ztratí všechn svůj význam, čímž se myslí vztah k objektu, a jedinec nebude schopen prostřednictvím žádného příkladu přijít na to, jaký předmět je takovými pojmy míněn. Pokud kategorie bereme jako pojmy věcí vůbec (Kant mluví o pojmech transcendentálního používání⁶⁷), pak u nich není třeba dělat nic víc, než chápat logickou funkci soudů jako podmínku možnosti věcí samých, přestože nejsme s to dokázat, kde mají svůj objekt a na co je aplikovat, a tím pádem jak je možné, že mají v čistém rozvažování smysl a objektivní platnost.

⁶⁴ Kant, I., [1], str. 197

⁶⁵ Tamt.

⁶⁶ Tamt., str. 198

⁶⁷ Srovnej: Tamt.

Pokud Kant uvádí kategorie, pak má na mysli jejich reálnou definici, u níž jde určit konkrétní znak, podle kterého lze předmět kategorie s jistotou poznat. Musí se jednat o takový znak, který umožní interpretovaný pojem aplikovat, nikoli takový, který k věci pouze přidává srozumitelnější slova. „Reálný výměr by proto byl takový, který by ozřejmoval nejen pojem, nýbrž také i jeho *objektivní realitu*.“⁶⁸

Kritika čistého rozumu má přednést pozitivní nauku, ve které by mělo být zřejmé, že čisté rozvažovací pojmy mají věcnou platnost pro veškeré předměty té které zkušenosti. Oprávněnost pojmu vychází právě z oné objektivní reality.⁶⁹

Pojem vycházející ze zkušenosti má objektivní realitu za předpokladu, že existují předměty, které pod onen pojem patří. Nutno dodat, že se musí jednat o skutečné předměty. Pro lepší znázornění si představme pojem „kůň“. Tento pojem má objektivní realitu, neboť koně skutečně existují a pojem je smysluplně používán. Oproti tomu pojem „pegas“ objektivní realitu nevládní, protože neexistuje žádný tvor, který by měl takové vlastnosti, kterými je pegas určen.

Co se týče empirických pojmů, pak nezáleží na tom, zda se opíráme o zkušenost předmětů takovým pojmům odpovídajícím. Empirické pojmy vznikají ještě před samotnými předměty. Nežádá se kdy je vytvořen empirický pojem a pak až se mu pokouší zjednat objektivní realita.

Oproti tomu např. takový pojem „štěstí“ je sice empirickým pojmem, nicméně nelze ho ospravedlnit na základě zkušenosti. Proto se jedná o pojem nelegitimní. Tím, že pojem užijeme, nezískáme žádné objektivní poznání, neboť vyjadřuje emocionální postoj k události. K tomu, aby byla prokázána objektivní realita takovýchto pojmů, je nutné použít tzv. transcendentální dedukci.⁷⁰

Transcendentální dedukce nám napomáhá zjistit, jak mohou být díky těmto rozvažovacím pojmům tvořeny syntetické soudy a priori. Opakem transcendentální dedukce je dedukce empirická, která značí, jak pomocí zkušenosti lze vytvořit nebo získat určitý pojem.

V případě, že dáme pryč všechny smyslové soudy, nebudeme moci žádný pojem doložit. Tím je ztížena možnost u těchto pojmů dokázat, že jsou skutečně možné. Pokud vyloučíme reálnou možnost, zbude nám pouze možnost

⁶⁸ Kant, I., [1], str. 198

⁶⁹ Srovnej: Tamt., str. 100

⁷⁰ Srovnej: Tamt., str. 101

logická, taková, kdy pojem je možný, ale pro nás je důležité, zda se pojem pojí s nějakým objektem, a tím pádem, zda-li něco skutečně znamená.⁷¹ „Je něco zarážejícího, ba dokonce nesmyslného v tom, že by měl existovat pojem, který přece musí mít nějaký význam, jenž by se však vůbec nedal vysvětlit.“⁷² Kant připouští, že se zřetelem na kategorie zde panují určité specifické okolnosti, konkrétně takové, že kategorie mohou mít jistý význam a vztah k předmětu pouze skrz tzv. obecné smyslové podmínky.⁷³

Smyslová podmínka obsahuje pouze logickou funkci podřazenou pod pojmem jako takovým. Z této funkce, mluvíme o formě pojmu, však není možné rozpoznat a odlišit, který objekt pod ni náleží, neboť jedinec abstrahoval od oné smyslové podmínky. Z toho plyne, že kategorie vyžadují určení svého použití na smyslovost jako takovou, neboť bez tohoto určení nejde o pojmy, díky nimž by mohl být jakýkoli předmět rozpoznán od jiných předmětů. Jde pouze o názor, jak předmět definovat, ne o definici kategorií. „Logické funkce soudů vůbec, jednotu a mnohost, přitakání a popření, subjekt a predikát, nelze definovat, aniž bychom se nedopustili kruhu, poněvadž tato definice by přece musela být sama soudem a musela by už tyto funkce obsahovat.“⁷⁴ Co si tedy představit pod pojmem „čistá kategorie“?

Jedná se o samotné představy věcí, pokud jsou soudy o nich myšleny, podle Kanta, skrze jednu nebo druhou z těchto logických funkcí:

- velikost je určení myšlené jen pomocí kvantitativního soudu, tj. obecného soudu
- realita je určení myšlené pouze v kladném soudu
- substance (látka) je určení, ve vztahu k názoru, které je posledním subjektem veškerých jiných určení⁷⁵

Kategorie jako takové nemají bez předpokladu smyslového názoru vztah k nějakému objektu, čímž ho nemohou nijak definovat, a proto nejsou platné jako objektivní pojmy.

⁷¹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 200

⁷² Kant, I., [1], str. 200

⁷³ Srovnej: Tamt.

⁷⁴ Kant, I., [1], str. 200

⁷⁵ Srovnej: Tamt.

Závěrem tedy je, že z pouhých kategorií nemůžeme odvodit žádné zásady. Pokud mají zásady čistého rozvažování umožnit poznání, pak se v kontextu s obecnými podmínkami zkušenosti musí vztahovat k předmětům smyslů, nicméně nikdy ne k věcem jako takovým.⁷⁶

3.4 Ontologie či pouhá analytika čistého rozvažování?

Nabízí se otázka: Jak je možné nazírat něco a priori? Názorem na věc se rozumí představa, která jako by nutně závisela na výskytu předmětu, a proto se nezdá, že je možné nazírat něco původně a priori. Kdyby tomu tak bylo, pak „bychom měli názor bez předmětu v něm přítomného, na nějž by se názor vztahoval, takže by k názoru ani nemohlo dojít.“⁷⁷ Pojmy, kterými myslíme předměty vůbec, jsou přizpůsobené tomu, abychom je mohli vytvářet zcela a priori. Tím budou v bezprostředním vztahu k předmětům, nicméně i za předpokladu, že mají dostatečný význam a smysl, je musíme užívat in concreto, neboli aplikovaně na nějaký názor, ve kterém nám je předmět dán.⁷⁸ Jak je možné, že názor o předmětu předchází předmětu samotnému?

Pokud by naše poznání věcí bylo takové, že by nám jevílo věci tak, jak jsou samy o sobě, názor a priori by nebyl nutný, neboť každý názor by byl názorem empirickým. To, co obsahuje předmět sám, můžeme vědět pouze tehdy, když je nám předmět přítomně dán, když s ním tedy máme zkušenost. Je těžké připustit, jak by jedinec mohl poznat věc samu o sobě, když její vlastnosti nejsou s to přejít do jeho představivosti, nicméně i kdyby tomu tak bylo, nejednalo by se o a priori názor. A priori názor nám totiž musí být dán ještě předtím, než před námi vyvstane předmět sám, v opačném případě nejde zdůvodnit vztah představy k předmětu.⁷⁹

Kant tvrdí: „Je tedy jenom jediný způsob, jak je možné, aby můj názor předcházel skutečnosti předmětu a byl poznáním a priori, když totiž neobsahuje nic jiného než formu smyslovostí, která v mém subjektu předchází všem

⁷⁶ Srovnej: Kant, I., [1], str. 201

⁷⁷ Kant, I., [2], str. 49

⁷⁸ Srovnej: Tamt.

⁷⁹ Srovnej: Tamt., str. 50

skutečným dojmům, jimiž na mne předměty působí.“⁸⁰ Mohu vědět a priori, že smyslové předměty jsou s to být nazírány tak, jak to odpovídá této formě smyslovosti. Z čehož plyne, že názory, možné a priori, se nemohou týkat jiných věcí než předmětů v naší mysli a na druhou stranu věty, týkající se formy smyslového názoru, budou platné o smyslových předmětech. Věci a priori lze nazírat formou smyslového názoru, díky němuž také poznáváme předměty tak, jak se nám jeví, ne však tak, jak jsou samy o sobě.

Výsledkem transcendentální analytiky je tudíž myšlenka, že rozvažování není s to a priori nikdy udělat víc, než-li předjímat formu zkušenosti vůbec a dále to, že rozvažování nemůže porušit hranice smyslovosti, v jejichž mezích nám mohou být předměty dány.⁸¹ Ontologie si nárokuje schopnost podat v systematické nauce systematické a priori poznatky, které nám dávají svědectví o věcech jako takových, přičemž ontologie, jak říká Kant, „musí uvolnit místo skromnému názvu pouhé analytiky čistého rozvažování.“⁸² Pokud myslíme, pak jednáme tak, že spojujeme určitý nárok k nějakému předmětu. Není-li názor jakkoli dán, jedná se o transcendentální pojem.

3.5 Transcendentální význam u čistých kategorií

Vraťme se k transcendentální dedukci. Co se týče vztahu ke kategoriím, lze ji jen stěží provést jinak než ve vztahu k formám prostoru a času, neboť to „že se předměty smyslového názoru musí shodovat s formálními podmínkami smyslovosti, připravenými a priori v mysli, je totiž zřejmé z toho, že by to jinak nebyly předměty pro nás; avšak důvody k tomu, že se nadto musí shodovat také s podmínkami, které vyžaduje rozvažování k syntetické jednotě myšlení, nelze tak snadno nahlédnout.“⁸³ Z této Kantovo myšlenky plyne, že jedinec sice může něco vnímat, bez vztahování se k systematické jednotě myšlení, nicméně vnímat zdaleka neznamena poznat.

Transcendentální užití kategorií nemá v podstatě žádné užití, díky němuž něco poznáme. Nemá ani žádný určitý či do formy určitelný předmět. „Z toho

⁸⁰ Kant, I., [2], str. 49

⁸¹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 201

⁸² Kant, I., [1], str. 201

⁸³ Tamt., str. 103

plyne, že čistá kategorie nedospívá ani k žádné syntetické zásadě a priori a že zásady čistého rozvažování mají jen empirické použití, nikdy však použití transcendentální, a že mimo pole možné zkušenosti nemohou nikde existovat žádné syntetické zásady a priori.“⁸⁴

Zjednodušeně lze tedy říci, že čisté kategorie, tzn. takové kategorie bez formální podmínky smyslovosti, mají transcendentální význam, ale žádné transcendentální užití, neboť to není možné. Těmto kategoriím chybí u soudů podmínky, na kterých by se daly použít. Chybí jim podmínky pro včlenění předmětů pod tyto pojmy. Dalo by se říci, že jsou jen čistou formou rozvažování vzhledem ke všem předmětům, neboť nemají transcendentální užití a stejně jako čisté kategorie nemají ani empirické použití, tím pádem vůbec žádné užití, čímž je nemůžeme aplikovat na žádný předmět. Nemůžeme jejich prostřednictvím předmět myslet natož ho určit.⁸⁵ Co se týče zásad, víme, že příčina slouží k tomu, aby určila vztah v časové následnosti. Pokud ale čas odstraníme, je nám příčina k ničemu.

Podle Kanta jsou možné dva případy, kdy se předměty shodují s představami o nich. V prvním případě předmět určuje představu, ve druhém představa určuje předmět. Ač se může zdát, že se Kant kloní spíše k druhému případu, není to tak jednoznačné, spíše bych si dovolila tvrdit, že jsou oba případy realizovány. Zjednodušeně by se dalo říci, že nakolik představa závisí na počítkách, si určuje představa pomocí předmětů, přičemž předmět v tomto smyslu není předmět terminologický. Patzig vymezuje dvojí tezi vůči kantovskému myšlení.⁸⁶

První teze interpretuje Kantovu idealistickou pozici a připouští existenci počítků, námi nevytvořených, jež jsou ale považovány za účinky námi nepoznaného světa. Skrze tyto počítky nám je vystaven svět oprávněně spojených předmětů a událostí. Tyto předměty jsou vytvořeny projekcí naší metody, jak „počítkům vtisknout časoprostorovou jednotu a průběžnou určitost.“⁸⁷

Druhá teze operuje s předměty, které nám umožňují poznat skutečnost díky působení na naši smyslovost. Apriorními formami poznání získáváme

⁸⁴ Kant, I., [1], str. 202

⁸⁵ Srovnej: Tamt.

⁸⁶ Srovnej: Patzig, G., [7], str. 68

⁸⁷ Patzig, G., [7], str. 68

předměty, které mohou být díky oněm subjektivním tvarujícím faktorům, zcela nepodobné věcem o sobě. „Zkušenost je náš způsob, jak uchopovat předměty; předměty možnější a skutečnější zkušenosti jsou věci o sobě, ovšem tak, jak se nám jeví,“⁸⁸ interpretuje Patzig Kantovu realistickou pozici.

3.6 Konečné shrnutí phaenomen a noumen

Jevy myšlené podle jednoty kategorií, se nazývají phaenomena. Akceptujeme-li však věci, které lze označit pouze za předměty rozvažování a přesto mohou být jako takové dány nesmyslovému názoru, jedná se o věci označované za noumena.

Schopnost věci je dána pouze skrze názor, buď empirický či a priori. Oba se týkají fenoménů. „Není možné žádné teoretické poznání noumen, ale je možný praktický vztah k subjektu, pokud není phaenomenon.“⁸⁹ Pokud se něco v našem vědomí přičí zákonům čistého rozumu, pak se ono něco řadí k noumenům, věci o sobě, přičemž můžeme připustit, že je věc možná, nikoli však, že o ní máme znalost.

Kant připouští, „že transcendentální estetikou omezený pojem jevů nabízí už sám od sebe objektivní realitu noumen“⁹⁰ a zdůvodňuje rozlišení předmětů na phaenomena a noumena a tím i rozdělení světa na svět rozvažování a svět smyslový. Nejde jen o logickou formu poznání jedné věci, ale různé způsoby, jak mohou být ony věci našemu poznání dány a jak se druhově liší. „Když nám totiž smysly něco představují pouze tak, jak se to jeví, pak přece musí být toto něco také samo o sobě věcí a předmětem nějakého nesmyslového názoru neboli rozvažování. To znamená, že musí být možné poznání, v němž se nevyskytuje žádná smyslovost a které má nicméně naprosto objektivní realitu.“⁹¹ Kant má na mysli poznání, ve kterém jsou nám předměty představovány tak, jak jsou. Oproti tomu v empirickém použití našeho rozvažování věci poznáváme tak, jak se jeví.

Naše představy se, díky rozvažování, vztahují k objektu. Jevy jsou takové představy, tudíž je rozvažování vztahuje k něčemu, co Kant nazývá

⁸⁸ Tamt.

⁸⁹ Kant, I., [1], str. 202

⁹⁰ Tamt., str. 203

⁹¹ Kant, I., [1], str. 203

„smyslovým názorem“ nebo jinak „transcendentální objekt“.⁹² O takovémto objektu nevíme zhola nic a ani nic vědět nemůžeme, snad jen pouze to, že ho nelze odloučit od smyslových dat, neboť pak by nemohl být ani myšlen. „Není to tedy předmět poznání sám o sobě, nýbrž jen představa jevů pod pojmem předmětu vůbec, a lze ho určit prostřednictvím jejich rozmanitosti.“⁹³

Pojem noumenon neznámá poznání nějaké věci, ale pouhé myšlení něčeho, při kterém vycházíme od veškeré formy smyslového názoru. Transcendentální předmět nemůžeme nazývat noumenon, neboť nevíme, čím je sám o sobě. Noumenon není předmětem smyslů nýbrž věc sama o sobě, k čemuž dojdeme pouze pomocí čistého rozvažování. „Smysly nám představují předměty, jak se jeví, zatímco rozvažování, jaké jsou.“⁹⁴ Přičemž tento výrok platí, pokud rozvažování a smyslovost pro nás určují předměty v souvislostech. Oddělíme-li je, vzniknou nám názory bez pojmů a naopak, přičemž v obou případech máme představy, jež nejdou vztáhnout k žádnému předmětu.

Na úplný závěr se nabízí otázka: Čeho chce Kant dosáhnout tímto rozlišením? Kant má v první řadě v úmyslu zavést hraničně pojmové území. Takový hraniční pojem vytváříme tak, že abstrahujeme od nazíraného způsobu. Skutečnost afekce nutí rozum myslet věc o sobě (ne-Já) jako mez naší zkušenosti a její předpoklad. Přitom Kant určuje věc o sobě negativním způsobem jako ne-Já nebo ne-fenomén.

3.6.1 Hraniční pojem „Věc o sobě“

Transcendentální filosofie se dostává ke dvěma zásadním problémům, pokud mluvíme o věci o sobě. První z nich představuje poznání jako naše konečné lidské poznání. Anzenbacher tvrdí, že „svými apriorními formami interpretuje něco, co je pro ně pouze předpokladem.“⁹⁵ Nejedná se o absolutní, věci vytvářející, poznání. Lidské poznání ustavuje fenomény, nevytváří věci o sobě, ale má v nich své hranice. Na druhou stranu pojem věci o sobě, jako hraniční pojem, má místo substance v ontologickém smyslu.

⁹² Tamt.

⁹³ Tamt., str. 204

⁹⁴ Tamt., str. 209

⁹⁵ Anzenbacher, A., [3], str. 128

IV. KANTOVA DIALEKTIKA

4.1 Systém transcendentálních idejí

Transcendentální dialektika obsahuje apriorní původ poznatků z čistého rozumu a odvozených pojmů, kterým předmět nemůže být dán empiricky, a proto jsou tyto pojmy plně mimo čisté rozvažování. Kant rozlišuje tři druhy dialektických závěrů, které se vztahují ke třem druhům úsudků, díky kterým může rozum dojít od principů až k poznatkům.⁹⁶ V každém vztahu lze tedy podle něj rozlišit:

- A) vztah k subjektu
- B) vztah k objektu (jevu či předmětu myšlení vůbec)
- C) vztah ke všem věcem vůbec

Transcendentálních ideje, neboli pojmy čistého rozumu, lze zařadit do tzv. *tří tříd*, „z nichž první třída obsahuje absolutní (nepodmíněnou) jednotu myslícího subjektu, druhá třída se týká absolutní jednoty řady podmínek jevu a třetí třída zahrnuje absolutní jednotu podmínek všech předmětů myšlení vůbec.“⁹⁷ Čistý rozum skýtá myšlenku k transcendentální vědě o duši, o světě a v neposlední řadě o poznání Boha, přičemž čistý rozum se nikdy nevztahuje rovnou k předmětům, ale k jejich rozvažovacím pojmům. Kant mluví o *Systému transcendentálních idejí*, ke kterým ve Knize druhé, nazvané *O dialektických úsudcích čistého rozumu*, přiřazuje mody čistých rozumových pojmů. A jakou vlastně používá rozum funkci k dosažení pojmů jako *absolutní jednotu myslícího subjektu* nebo nejvyššího rozumového pojmu *bytost všech bytostí*? „U těchto transcendentálních idejí není vlastně možná žádná objektivní dedukce, jakou jsme mohli nabídnout u kategorií. Ideje totiž ve skutečnosti nemají vztah k žádnému objektu, který by mohl být dán jako s nimi shodný, právě proto, že jsou to jen ideje.“⁹⁸

⁹⁶ Srovnej: Kant, I., [1], str. 248

⁹⁷ Kant, I., [1], str. 249

⁹⁸ Tamt.

Účel čistého rozumu Kant spatřuje v totalitě syntézy na straně podmínek. Tato totalita je nutná k tomu, abychom mohli podmínky předpokládat a tím pádem ji a priori poskytovat rozvažování. „Rozvažování dělá každý krok směrem dolů, od podmínky k podmíněnému, samo od sebe. Transcendentální ideje tak slouží jen ke stoupání vzhůru v řadě podmínek, až k nepodmíněnému, tj. k principům.“⁹⁹

Transcendentální ideje spolu určitým způsobem souvisejí, tudíž může čistý rozum jejich prostřednictvím uvádět své poznatky ve specifický systém. „Postupovat od poznání sebe sama (duše) k poznání světa a jeho prostřednictvím k prapůvodní bytosti je postup tak přirozený, že se podobá logickému postupu rozumu od premis k závěru.“¹⁰⁰ Immanuel Kant tímto svým zkoumáním dokázal vyzdvihnout transcendentální rozumové pojmy, které jsou obvykle v teoriích jiných filosofů vmíchány mezi jiné pojmy a tím jsou naprosto neodlišené od rozvažovacích pojmů. Díky tomuto vyzdvižení ze zcela dvojsmyslného postavení, a tím, že uvedl jejich původ a přesný počet, bylo čistému rozumu vymezeno zvláštní postavení.

4.2 Dialektické úsudky čistého rozumu

Předmětem transcendentálních idejí je něco, o čem nemáme žádnou představu. Podle Kanta totiž ani není možné pro předmět odpovídající požadavkům rozumu, vytvořit pojem rozvažování, který lze zobrazit ve zkušenosti. „Lépe a s menším rizikem nedorozumění bychom se však vyjádřili, kdybychom řekli, že o objektu, který odpovídá nějaké ideji, nemůžeme mít žádné poznání, i když o něm můžeme mít problematický pojem.“¹⁰¹ K čistým rozumovým pojmům jsme přivedeni rozumovým úsudkem, na čemž je založena transcendentální realita.

Můžeme nalézt i takové rozumové úsudky, které nemají žádné empirické premisy, a díky nimž vyvozujeme z něčeho, co je nám známo, na něco, o čem

⁹⁹ Kant, I., [1], str. 250

¹⁰⁰ Tamt.

¹⁰¹ Kant, I., [1], str. 251

nevlastníme pojem, ale přece jen tomu přikládáme objektivní realitu.¹⁰² Tyto úsudky vzhledem k jejich výsledku Kant nazývá *rozumářskými úsudky* (nikoli rozumové úsudky), třebaže vyplývají z povahy rozumu. „Jsou to sofistické, vytvořené nikoli lidmi, nýbrž čistým rozumem samým, od nichž se nemůže osvobodit dokonce ani ten nejmoudřejší ze všech lidí. Ten se sice možná dokáže po velké námaze vyvarovat omylu, ale nikdy se nemůže zcela zbavit zdání, které ho nepřetržitě souží a obluzuje.“¹⁰³

Existují jen tři druhy dialektických rozumových úsudků a stejný je i počet idejí, do kterých ústí závěry oněch úsudků. Rozlišujeme:

- paralogismus čistého rozumu
- antinomie čistého rozumu
- ideál čistého rozumu

4.2.1 Paralogismus čistého rozumu

V tomto druhu rozumového úsudku z transcendentálního pojmu subjektu vyvozujeme absolutní jednotu subjektu samotného, přestože o něm nemáme žádný pojem. Transcendentální paralogismus se zakládá na formální nesprávnosti rozumového úsudku, přičemž nesprávné usuzování má svůj důvod. „Nesprávný úsudek má tímto způsobem důvod v povaze lidského rozumu a obsahuje nevyhnutelnou, i když nikoli nepřekonatelnou iluzi.“¹⁰⁴ Zde je vhodné položit otázku: „Poznáváme transcendentální objekt pomocí čistých kategorií bez toho, aniž bychom znali jeho vlastnosti nebo máme o objektu pouze negativní pojem?“ Kant pokládá další dvě otázky a sice: „Mohly by být kategorie na tomto objektu poznávány prostřednictvím vjemu, nebo jsou apriorně v myšlení vůbec? A bylo by jejich prostřednictvím poznání rozšířeno?“¹⁰⁵

Abychom se dobrali odpovědi, je nutné si představit pojem nebo lépe řečeno soud: *Já myslím*. Jedná se o hybatele všech pojmů, ve kterých je zároveň obsažen. Tento soud je zcela čistý od všeho empirického, přesto nám ale pomáhá

¹⁰² Srovnej: Kant, I., [1], str. 251

¹⁰³ Kant, I., [1], str. 252

¹⁰⁴ Tamt.

¹⁰⁵ Kant, I., [1], str. 253

rozlišit dva předměty. „Já jakožto myslící jsem předmětem vnitřního smyslu a nazývám se duše. To, co je předmětem vnějších smyslů, se nazývá tělo.“¹⁰⁶

Neexistuje žádná myslící bytost, o které můžeme získat představu pomocí vnější zkušenosti. Takovou představu lze získat jen pomocí sebevědomí. „Takové předměty tudíž nejsou ničím jiným než přenesením tohoto mého vědomí na jiné věci, které si lze jen takto představit jako myslící bytosti.“¹⁰⁷ Jak už bylo řečeno, soud: *Já myslím* obsahuje formu všech rozvažovacích soudů, zároveň je jejich hybatelem, ale žádný objekt nemůžeme poznat pouze tím, že myslím, nýbrž tím, že určitý názor stanovím s ohledem na jednotu vědomí, ve které spočívá veškeré myšlení. Sami sebe tudíž poznáme tím, že si uvědomíme názory sebe samých jako určených s ohledem k funkci myšlení. „Všechny mody sebevědomí v myšlení o sobě proto ještě nejsou rozvažovací pojmy objektů (kategoriemi), nýbrž pouhými logickými funkcemi, které myšlení neumožňují poznat žádný předmět, a tudíž ani mne samého jako předmět.“¹⁰⁸

Jednoduše shrnuto transcendentální paralogismus, co se týče subjektu našeho poznání, vzbuzuje jen jednostranné zdání a také to, že při prohlášení opačného názoru nemůžeme najít žádné zdání, které by vyplývalo z rozumových pojmů. Paralogismy čistého rozumu se staly principem dialektické psychologie.¹⁰⁹

4.2.2 Antinomie čistého rozumu

Antinomií rozumíme rozdíl mezi zákony čistého rozumu. Dostáváme se do fáze, kdy se rozum ocitá v pokušení, zda přijme dogmatický vzdor a vsadí na určitou tezi a nebo zda se beznadějně oddá skepsi. Antinomie čistého rozumu nám vyjeví transcendentální zásady čisté nauky o světě, tzv. kosmologie, proto „aby je předvedla jako ideu, která se ve svém oslňujícím, ale falešném zdání, nedá sloučit s jevy.“¹¹⁰ Nutno podotknout, že pouze z rozvažování vznikají čisté transcendentální pojmy, rozum totiž žádné pojmy nevytváří, pouze rozšiřuje

¹⁰⁶ Kant, I., [1], str. 253

¹⁰⁷ Kant, I., [1], str. 256

¹⁰⁸ Kant, I., [1], str. 257

¹⁰⁹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 270

¹¹⁰ Kant, I., [1], str. 271

rozvažovací pojmy za hranice empirického.¹¹¹ „Je-li dáno podmíněné, je dán i celý souhrn podmínek, a tedy i to, co je naprosto nepodmíněné.“¹¹²

4.2.3. Ideál čistého rozumu

V předchozích podkapitolách jsme si pokusili objasnit Kantovu myšlenku, že skrze čisté rozvažovací pojmy si není možné jednotlivé předměty představit, a to z toho důvodu, že rozvažovací pojmy jako takové obsahují prostou formu myšlení a předpoklady objektivní reality nám také chybí. *Kategorie* nejsou zdaleka tak vzdáleny od objektivní reality, jako samotné *ideje*. Nicméně co se týče samotné vzdálenosti, nejvíce vzdáleno je to, co Kant nazývá *ideálem* a myslí tím určitelný předmět, popř. předmět určený skrze ideje samé.

Třetím dialektickým rozumovým úsudkem tedy rozumíme tzv. ideál čistého rozumu. Znamená to, že usuzujeme „na absolutní syntetickou jednotu všech podmínek možností věcí vůbec“¹¹³ z podmínek, za kterých je možné předměty vůbec myslet. Jsou to takové věci, o nichž je nám znám jen transcendentální pojem.

Ideál čistého rozumu by se měl zakládat na jistých pojmech a posloužit tak jako určité pravidlo hodné následování, popř. posuzování. Immanuel Kant vidí cíl ideálu čistého rozumu v jeho postupném určení na základě apriorních pravidel. To je důvod, proč si rozum myslí předmět, který lze určit podle principů, bez toho aby měl ve zkušenosti dostačující podmínky a ještě k tomu se jednalo o předmět transcendentální.¹¹⁴

¹¹¹ Srovnej: Kant, I., [1], str. 271

¹¹² Kant, I., [1], str. 271

¹¹³ Kant, I., [1], str. 252

¹¹⁴ Srovnej: Kant, I., [1], str. 357

V. TRANSCENDENTÁLNÍ IDEALISMUS

Veškeré předměty nazírané v určitém prostoru a čase (tudíž veškeré předměty naší možné zkušenosti) jsou vlastně jevy, Kant mluví o pouhých představách, jež vnímáme jako určitou rozprostraněnost, popř. sled změn v čase. Tyto předměty nemají mimo naše vnímání sami na sobě založené bytí, existenci chcete-li.¹¹⁵ Učení, zabývající se tímto problémem, se nazývá *transcendentálním idealismem*. Jedinci tvoří z takovýcho změn smyslovosti věci, které jsou schopny nahrazovat samy sebe, a tím vytvářet z prostých představ věci samy o sobě (Ding an sich).

„Jelikož prostor je už formou takového názoru, který nazýváme vnějším, a jelikož bez předmětů v něm by neexistovala žádná empirická představa, můžeme a musíme rozprostraněná jsoucna v něm považovat za skutečná, a právě tak se to má i s časem.“¹¹⁶ Samozřejmě se rozumí, že prostor a čas a s nimi všechny jevy nejsou samy o sobě žádnými věcmi, ale pouhými představami, které existují uvnitř naší mysli. I podmínkou různých vnitřních jevů je čas, který ale nemůže být určením pro věc samou o sobě. Z tohoto důvodu tedy plyne, že jevy jako prostor a čas neurčují věci samé o sobě.

Kant připouští, že „v prostoru a čase je empirická pravdivost jevů dostatečně zajištěna a dostatečně odlišena od příbuznosti se snem, pokud oba správně a důsledně souvisejí podle empirických zákon v jedné zkušenosti.“¹¹⁷ Předměty jsou proto určeny zkušeností a nikdy nejsou dány samy o sobě, neboť mimo zkušenost neexistují. Lze tedy říci, že nám je dán empirický postup od jednoho vjemu k vjemu dalšímu a dále pak vnímání samotné. Jevy totiž existují pouze ve vnímání a jak už víme, jedná se o prosté představy. „Říkat totiž, že jev existuje sám o sobě, bez vztahu k našim smyslům a možné zkušenosti, by bylo samozřejmě možné, kdyby byla řeč o věci samé o sobě.“¹¹⁸ My ale mluvíme o jevu v určitém prostoru a čase, které neurčují věci samy o sobě.

¹¹⁵ Srovnej: Kant, I., [1], str. 316

¹¹⁶ Kant, I., [1], str. 317

¹¹⁷ Tamt.

¹¹⁸ Kant, I., [1], str. 318

ZÁVĚR

Již v době racionalismu či senzualistickém empirismu se myslitelé snažili nahlédnout a vyřešit problém poznání. Oba tyto směry však kladly důraz na příčinnou souvislost této problematiky a až s bádáním Immanuela Kanta, se celá problematika posunula na zcela jinou rovinu. Výsledek celého vývoje teoreticko-poznávacích představ klasické západoevropské filosofie novověku totiž vedl k antinomii mezi racionalismem a empirismem. Převrat, jež učinil Kant svou *Kritikou čistého rozumu*, je nazývám „koperníkánským obratem“, neboli přechodem k transcendentální reflexi.

Podnětem k obratu byla nekritická metoda racionalistické metafyziky. Jednalo se o filosofickou nauku zastávající názor, že za hranicemi zkušenosti lze poznávat transcendentální svět stejně tak dobře, jako zásluhou zkušenosti poznáváme empirický svět. Tento názor Kant nezastával, ba ho přímo kritizoval. Měl totiž zcela jiný záměr. Chtěl zkoumat základy poznání v subjektu, tedy poznávajícím Já, a za těchto předpokladů určit schopnosti poznání a vymezit jejich hranice.

Tato práce přibližuje Kantův pokus o řešení slavné antinomie mezi racionalismem a empirismem. Zároveň v ní vymezují problematiku učení o syntetických apriorních soudech, jako podstaty všech Kantových názorů na povahu vědeckého poznání.

Dále by práce také měla sloužit jako didaktický nástroj, neboť Kantovo představa o povaze vědeckého poznání, se v historii stala výrazným mezníkem mezi předkritickou a kritickou dobou, ač byla nesčetněkrát kritizována a opět vyzdihována. Kantovství překonalo omezenost a slabost racionalismu a empirismu, zároveň však bralo v potaz, že v určitém smyslu měly oba dva směry částečnou pravdu a stalo se významnou předlohou pro další filosofické směry.

Immanuel Kant překonal gnozeologickou koncepci empiristického a logicko-racionálního směru a spojil analýzu vědeckého poznání s jejím propracováním na základě tehdejších vědeckých metod. Tím vznik německý klasický idealismus a fenomén tehdejší i dnešní doby v podobě jeho zakladatele Immanuela Kanta.

Prameny a literatura

Primární literatura

[1] KANT, I., *Kritika čistého rozumu*. Praha: Oikoymenh, 2001

[2] KANT, I., *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992

Sekundární literatura

[3] ANZENBACHER, A., *Úvod do filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990

[4] DESCARTES, R., *Rozprava o metodě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992

[5] HEIDEGGER, M., *Fenomenologická interpretace Kantovy Kritiky čistého rozumu*. Praha: Oikoymenh, 2004

[6] HUME, D., *A Treatise of Human Nature. Volume 1: Texts*. Oxford University Press, 2007

[7] PATZIG, G., *Immanuel Kant: Jak jsou možné syntetické soudy a priori?* Praha: Filosofia, 2003

[8] PETŘÍČEK, M., *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Hermann & synové, 1997

[9] ROSENBERG, J. F., *Accesing Kant*. New York: Oxford University Press, 2005

[10] SIROVIČ, F., *Dejiny filosofie II, Novovek 2. část*. Trnava: Dobrá kniha, 1998

[11] Autorský kolektiv, *Kantova filozofie a současnost*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981

Anotace

Jádrem a zároveň primárním zdrojem této bakalářské práce je dílo *Kritika čistého rozumu* jednoho z nejvýznamnějších evropských myslitelů a filosofů 18.století. Práce se zabývá Kantovo obratem k transcendentální filosofii, která zkoumá podmínky poznání a vymezuje hranice takového poznání. Kantovo pojetí vědeckého poznání přineslo řešení antinomie mezi racionalismem a empirismem a tato práce přibližuje, jak k takovému pokroku došlo, neboť není pochyb o tom, že jeho nejslavnějším spisem začalo nové pojetí novověké filosofie.

Annotation

The centre of the bachelor's thesis as well as its primary source is the book *Critique of Pure Reason* by one of the most influential European thinkers and philosophers of the 18th century. The thesis is concerned with the turn-over to the transcendentalist philosophy that examines the conditions of recognition and defines the boundaries to such recognition. Kant's concept of scientific recognition brought the solution to the antinomy between rationalism and empiricism and this thesis introduces how it came to such progress, because there is no doubt that the new concept of modern philosophy began with Kant's most famous publication.